

УДК 334.722:330.837

ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

М. Заплатинський

¹Українська академія друкарства
м.Львів, вул.Під Голоском, 19

У статті проаналізовано проблеми розвитку підприємницького сектору України. Визначено інституційно-економічний інструментарій стимулювання розвитку підприємництва на державному та регіональному рівнях, а також надано рекомендації щодо розроблення заходів для покращання діяльності суб'єктів підприємництва в ринковому середовищі.

Ключові слова: підприємництво, регіон, програма підтримки, інституційне забезпечення, організація підприємницької діяльності.

Постановка проблеми. Глибокі сутнісні суперечності нинішнього цивілізаційного процесу висувають особливі вимоги до довгострокової соціально-економічної стратегії в Україні. Необхідно скоригувати загальну спрямованість трансформаційного процесу, надати йому сучасних цивілізаційних форм, знайти такі шляхи та механізми входження у світову економіку, які б дали змогу максимально скористатися позитивними наслідками глобального розвитку і водночас мінімізувати економічні й соціальні труднощі, пов'язані з адаптацією національної економіки до закономірностей розвитку світової господарської системи. Така адаптація передбачає необхідність творчого переосмислення організації господарської діяльності в Україні і формування нових інституційно-економічних факторів розвитку підприємництва. Підприємливість, як відомо, є квінтесенцією творчої ініціативи людей в сфері економічної діяльності. Ця риса, що вирізняє народи, у моральних кодексах яких домінують принципи економічної свободи, та підприємництво, як наслідок реалізації даної риси в процесах господарського освоєння територій, є рушійною силою побудови, розвитку та функціонування європейської економічної системи.

Загальноприйняті концептуальні підходи до встановлення сутності підприємництва характеризуються певною невизначеністю, недосконалістю положень, відсутністю системного підходу до аналізу процесів розвитку підприємницької діяльності, що не дає можливості визначити роль і місце підприємництва в реформуванні економіки, посиленні позитивного впливу розвитку підприємницького сектору економіки на темпи економічного зростання, вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями змісту, ролі та функцій підприємництва в ринковій економіці займалися класики зарубіжної науки П.Друкер, Р.Катильон, Дж.Б.Кларк, К.Маркс, Л.Мізес, Ж.-Б.Сей, А.Сміт, Ф.Хайек, Й.Шумпетер.

Дослідженню особливостей розвитку підприємництва в умовах трансформаційної економіки України присвячені наукові праці О. Амоші,

В.Базилевича, Г. Башнянина, П. Беленького, О. Білоруса, Д. Богині, Є. Бойка, Б. Буркинського, З. Варналія, В. Геєця, М. Долішнього, В. Загорського, С. Злупка, М. Козоріз, О. Кузьміна, Є. Крикавського, А. Мельник, М.Мельник, В. Мікловди, І. Михасюка, А. Мороза, М. Пітюлича, А. Філіпенка, М. Чумаченка, А. Чухна, С. Юрія, В. Юрчишина, та ін.

Однак поглиблених досліджень потребують питання формування засад та створення моделей регіонального управління підприємництвом, особливо із застосуванням інституційного підходу з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та сприяння соціально-економічному розвитку України.

Метою статті є виявлення інституційно-економічних проблем розвитку підприємництва в регіонах держави, надання рекомендації щодо зменшення негативного впливу де стимулюючих факторів на розвиток підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. У 2012 році питома вага кількості малих підприємств у загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності в Україні досягла 89,2%, а великих і середніх підприємств – 10,8%.

Незважаючи на значні кількісні переваги у чисельності, малі підприємства, на жаль, ще не повною мірою виконують відведену їм ролі провідного сектора ринкової економіки, про що свідчать деякі економічні показники їхньої діяльності. Так, наприклад, питома вага зайнятих працівників в цілому по Україні на малих підприємствах складає 19%, а на великих і середніх підприємствах - 81%.

Сьогодні, загальна середня кількість працівників на одному підприємстві в Україні дорівнює 31 особі, що на 11 осіб менше, ніж у 2011 році та на 27 осіб менше, ніж у 1998 році. Але на одному малому підприємстві в середньому працює лише 7 осіб, тоді як на великому та середньому – 169 осіб. Тобто загальна чисельність зайнятих працівників поступово переходить до малого бізнесу, однак цей процес має відносно повільні темпи в цілому по економіці України. Питома вага обсягу виробленої продукції в загальному обсязі по економіці України малими підприємствами складає 7,9%, а великими та середніми підприємствами – 92,3%, тобто частка МП залишається низькою.

Основна частка обсягу реалізованої продукції також припадає на великі і середні підприємства й становить 93,4%, а на малі – лише 6,6% від загальних обсягів реалізації по економіці України. Крім того, питома вага кількості підприємств, що здійснювали валові капітальні інвестиції, від загальної кількості великих та середніх підприємств становила 66,2%, серед малих – 20,6%.

Інноваційний розвиток виробництва забезпечується насамперед обсягами витрат на ці цілі. Так, питома вага кількості малих підприємств, що здійснювали витрати на інновації та інформатизацію, із загальної їх кількості у 2011 році дорівнювала 6,2%, тоді як серед великих і середніх підприємств на інновації та інформатизацію відшкодували 40,2%. Питома вага витрат на інновації та інформатизацію від загальної суми витрат підприємствами становить 5% на малих та 95% на великих і середніх підприємствах. Це свідчить про те, що великі і середні підприємства як по кількості одиниць, так і в сумах витрат мали значні переваги.

На підставі порівняльного аналізу та співставлення низки показників діяльності великих і середніх підприємств з показниками діяльності малих підприємств за даними Держкомстату України у 2012 році можна зазначити, що не дивлячись на значну питому вагу кількості МП в загальній кількості суб'єктів підприємницької

діяльності по Україні (табл. 1), якість роботи малих підприємств та їх внесок в економіку держави залишається незначним (табл. 2).

Таблиця 1

Питома вага великих та малих підприємств від загальної кількості по видах економічної діяльності у 2012р.

Вид основної діяльності	Всього СПП		У т. ч., %	
	Кількість, тис. од.	%	% великих та середніх підприємств	% малих підприємств (у т.ч. ферм. госп-ва)
Всього по економіці в т. ч.	318,359	100	14,3	85,7
- с/г, мисливство та лісове господарство	22,29	7,0	39,7	60,3
- рибне господарство	0,621	0,2	16,9	83,1
- промисловість у т. ч.	52,336	16,4	17,3	82,7
- легка	4,847	9,3	13,6	86,4
- виробництво меблів	2,4	4,6	12,1	87,9
- будівництво	26,856	8,4	11,0	89,0
- оптова і роздрібна торгівля	121,865	38,3	14,6	85,4
- готелі та ресторани	9,679	3,0	4,1	95,9
- транспорт	14,608	4,6	12,6	87,4
- фінансова діяльність	3,395	1,1	12,4	87,6
- операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги користувачам	49,887	15,7	5,9	94,1
- державне управління	0,266	0,08	17,3	82,7
- освіта	2,543	0,8	9,4	90,6
- охорона здоров'я та соціальна допомога	3,390	1,1	8,9	91,1
- колективні, громадські та особисті послуги	10,617	3,3	6,5	93,5

Джерело: [5]

З огляду на це, вбачаємо за доцільне звернути увагу відповідних центральних і місцевих органів виконавчої влади на забезпечення якості роботи малих підприємств різної форми власності та покращення економічних показників їхньої діяльності. Це може бути досягнуто завдяки державній підтримці, спрямованій на вдосконалення діючого законодавства, що забезпечує економічні важелі впливу. Так, якщо проаналізувати структуру витрат на виробництво та витрат на одиницю виробленої продукції (робіт, послуг) на малих підприємствах за 2012 рік за економічними елементами, то можна зазначити значні витрати на так звані "інші операційні витрати" до 33,2% при 18,8% в середньому по економіці України [5]. Ці витрати, вважаємо можна значно скоротити шляхом зменшення відрахувань на сплату орендної плати, податків тощо.

Крім того, перегляд витрат на оплату транспорту, офісних витрат, відряджень та штрафів і пені самими підприємцями значною мірою посприяло б зменшенню загальних витрат на одиницю виробленої продукції (робіт, послуг), що в свою чергу покращить фінансовий стан підприємств та підвищить їхню прибутковість. Таким

чином, питання аналізу фінансово-господарської діяльності збиткових підприємств набуває постійної актуальності.

Таблиця 2

Порівняння показників діяльності великих та середніх підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності із малими підприємствами за 2012р.

№ зп	Назва показника	Одиниця виміру	Підприємства – СПД	
			Великі та середні	Малі
1.	Питома вага кількості підприємств	%	14,3	85,7
2.	Питома вага зайнятих працівників	%	79,0	21,0
3.	Кількість працюючих на 1 підприємстві	осіб	169	7
4.	Середньомісячна ЗП 1 найманого працівника	грн.	505,83	267,99
5.	Питома вага підприємств, що випускали продукцію та надавали послуги, від загальної кількості підприємств – СПД по кожному виду	%	99,6	73,4
6.	Питома вага обсягу виробленої продукції в загальному обсязі по економіці України	%	92,3	7,7
7.	Питома вага обсягу реалізованої продукції в загальному обсязі по економіці України	%	93,4	6,6
8.	Витрати на одиницю виробленої продукції	коп. / грн.	91,8 (прибуток)	101,4 (збиток)
9.	Питома вага кількості підприємств, що здійснювали валові капітальні інвестиції, від загальної кількості підприємств – СПД по кожному виду	%	66,2	20,6
10.	Питома вага кількості підприємств, що здійснювали витрати на інновації та інформатизацію по кожному виду	%	40,2	7,6
11.	Питома вага витрат на інновації та інформатизацію від загальної Σ витрат по кожному виду	%	95,0	5,0
12.	Середня продуктивність праці 1 найманого працівника	млн. грн.	57,4	16,61

Джерело: [5]

Підприємницька діяльність, як особливий організаційно-економічний новаторський стиль господарського поведіння, потребує володіння навичками ведення бізнесу і тим, що зветься підприємницьким духом, однак це ще не означає неминучості досягнення успіху. Багато залежить від ступеня розвиненості ринкових відносин і від того інституційного середовища, в якому здійснюється підприємницька діяльність. Інституційним підприємницьким середовищем звичайно називають комплекс умов, що дають змогу підприємцю реалізувати свої цілі і функції. Ці умови різноманітні по своїй природі, напрямкам і періоду дії, ступеню впливу на кількісні й якісні характеристики підприємницької діяльності. Вони значною мірою визначають вибір напрямків і видів підприємництва, його масштаби і просторові межі, позиції суб'єктів ринкових відносин. Тому, для стимулювання мотивації підприємницької діяльності необхідно максимально сприятливе для неї інституційне середовище, яке створює всі передумови для цивілізованого

функціонування бізнесу. Якісний стан інституційного середовища прямо залежить від ступеня розвиненості ринкових відносин в Україні [3, С.142].

Сучасний стан розвитку ринку в Україні не можна розглядати як достатню умову для повноцінного функціонування підприємництва, тому що досі ще йде процес створення реальних передумов для нормального функціонування підприємницьких структур. Усе це позначається на процесі розвитку підприємництва в Україні і ставить завдання формування такого середовища, що було б засновано на спільних діях держави і підприємств. Узгодження цих дій базується на урахуванні сукупності факторів, що забезпечують сприятливі умови розвитку підприємництва в Україні.

На сьогодні згідно інформаційних даних системи «Ліга» діяльність суб'єктів підприємницької діяльності в Україні по основних видах економічної діяльності регулюється біля 60 тис. нормативно-правовими актами. Окрім того, існує велика кількість регулюючих актів на місцевому рівні [4]. Таким чином, нормативне правове поле, сформоване для регулювання діяльності суб'єктів господарювання в різних секторах економіки, потребує уніфікації та максимально можливого спрощення, що значною мірою полегшить входження до малого бізнесу підприємців та посприє покращенню економічних показників їхньої діяльності.

На наш погляд, основними заходами на покращення економічних показників діяльності малих підприємств - СПД, можуть бути:

- підвищення ефективності проведення державної регуляторної політики у галузі розвитку підприємництва шляхом здійснення моніторингу поточного та перспективного законодавства України й адаптації нормативно-правової бази до норм і принципів Європейського Союзу;

- розроблення галузевих програм розвитку малого підприємництва як невід'ємних складових Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва;

- поглиблення інноваційної спрямованості розвитку малого підприємництва через державну підтримку бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів як носіїв передової технології підтримки малого бізнесу та інновацій;

- сприяння залученню інвестицій у розвиток МП шляхом стимулювання підприємницької активності в галузі інформаційно-комунікативних технологій;

- поглиблення науково-методичного забезпечення розвитку МП та здійснення комплексу наукових досліджень економічних проблем на сучасному етапі реформ [6, С.65].

У цілому, загальнодержавні тенденції, притаманні діяльності суб'єктів малого підприємництва, в повній мірі проявляються на регіональному рівні, однак спостерігається й низка територіальних особливостей, зокрема: 1) Львівська область має всі передумови для концентрації діяльності малих підприємств в аграрній та промисловій сферах; 2) відмічено нерівномірність розвитку підприємницьких структур в адміністративних районах; 3) наявна висока частка малих підприємств, що існують лише юридично; 4) результати господарювання малих підприємств не забезпечують прискорений розвиток регіону.

Висновки. Нині, важливою є диференціація функцій державної підтримки підприємництва на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Розмежування функцій управління підприємством між центральними, регіональними та місцевими владними інститутами переважно зумовлено важелями впливу, які можуть бути застосовані відповідними органами влади. В сучасних умовах такий підхід вимагає децентралізації повноважень і посилення ролі регіонів.

Центральні інститути влади концентрують свою діяльність на створенні й удосконаленні законодавчої бази, забезпеченні взаємної координації та обміну інформацією щодо політики сприяння розвитку підприємництва, на методичному забезпеченні механізмів підтримки цього сектору економіки. Регіональні та місцеві органи влади – на вдосконаленні та безпосередньому провадженні практики управління.

Удосконалення функціонування інститутів підтримки розвитку підприємництва необхідно здійснювати за такими напрямками: удосконалення правової основи функціонування підприємництва; удосконалення системи оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності; впровадження системи подолання адміністративних бар'єрів; розроблення і реалізація державних програм підтримки підприємництва з урахуванням регіональних особливостей; удосконалення інфраструктурного забезпечення підприємництва; формування стратегії наукового забезпечення підприємництва; формування системи кадрового забезпечення підприємницької діяльності; створення системи економічного і суспільного контролю за державною службою; сприяння взаємодії малого і великого бізнесу.

Важливим інструментом формування та удосконалення інститутів підтримки розвитку підприємництва на регіональному рівні є регуляторна реформа, що являє собою комплекс заходів державних органів влади, метою яких є скасування штучно створених проблем розвитку підприємництва та запобігання їх подальшому виникненню. Складовою регуляторної реформи повинна стати й інституційна реформа, що покликана забезпечити оформлення суспільних засад розвитку підприємництва: прав власності, свободу контрактів, відповідальність учасників ринку.

Нейтралізації багатьох проблем підприємництва у регіонах слугуватиме удосконалення методики розроблення регіональних програм його розвитку, яке стосується оцінки й врахування в процесі їх складання: рівня сприятливості інституційного середовища для розвитку підприємництва в регіоні; пріоритетів розвитку цього сектору в регіоні; ефективності реалізації заходів попередніх програм.

1. Долішній М.І. Підприємництво в Україні: Проблеми становлення і розвитку / Долішній М.І., Козоріз М.А., Мікловда В.П. та ін. – Ужгород: Карпати, 1997. – 363 с.
2. Злупко С.М. Підприємництво: основи, особливості, механізми: Навчальний посібник / Злупко С.М., Стефанишин О.В., Швайка Л.А. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2000. – 370 с.
3. Мельник М.І. Формування бізнес середовища України в умовах інституційних трансформацій / М.І.Мельник. – Львів: ІРД НАН України, 2012. – 568 с.
4. Орлова В.О. Розвиток малого бізнесу: сучасні реалії та нові напрями державної політики // Економічний часопис ХХІ. – 2013. – №5-6. – С.18-20.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
6. Смовженко Т.С. Теоретичне обґрунтування державної політики сприяння розвитку підприємництва в Україні / Т. С. Смовженко // Регіональна економіка – 2001. – №. 4. – С. 63-70.

INSTITUTIONAL AND ECONOMIC FACTORS OF BUSINESS DEVELOPMENT

M.Zaplatynskyj

Ukrainian Academy of Printing, Lviv, Pid Goloskom Str., 19

The paper analyzes the problems of the development of the business sector in Ukraine. Defined institutional and economic instruments to stimulate entrepreneurial development at national and regional levels. Recommendations on the selection of measures to improve the performance of businesses .

Keywords: entrepreneurship, region, program support, institutional support, business entrepreneurship.

**ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА**

М.Заплатинский

Украинская академия печати, г.Львов, ул. Пид Голоском, 19

В статье проанализированы проблемы развития предпринимательского сектора Украины. Определен институционально-экономический инструментарий стимулирования предпринимательского развития на государственном и региональном уровнях. Даны рекомендации по выбору мероприятий по улучшению деятельности субъектов предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: предпринимательство, регион, программа поддержки, институциональное обеспечение, организация предпринимательской деятельности.